

รูปแบบการใช้งานพื้นที่สาธารณะของผู้สูงอายุ กรณีศึกษาการเคหะชุมชนบ่อนไก่ กรุงเทพมหานคร

THE ELDERLY'S USE PATTERN OF PUBLIC SPACES : THE CASE STUDY OF BONKAI-HOUSING-COMMUNITY, BANGKOK

นางสาว ประภาพรณ ผงคลี¹

MISS PRAPAPHAN PHONGKLEE

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์รูปแบบการใช้งานพื้นที่สาธารณะของผู้สูงอายุในชุมชนเมืองที่มีความหนาแน่นสูง โดยสำรวจพฤติกรรมและความต้องการของผู้สูงอายุในพื้นที่กรณีศึกษา การเคหะชุมชนบ่อนไก่ กรุงเทพมหานคร เพื่อทำความเข้าใจปัจจัยทางกายภาพและสิ่งแวดล้อมที่สนับสนุนการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ พร้อมเสนอแนวทางพัฒนาพื้นที่สาธารณะที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้สูงอายุในบริบทของชุมชนรายได้น้อยในพื้นที่กลางเมือง

ผลการศึกษาแบ่งกิจกรรมการใช้งานพื้นที่แบ่งออกเป็น 3 รูปแบบ ได้แก่ กิจกรรมจำเป็น (กิจวัตรและการทำงาน), กิจกรรมเชิงสังคม (การรวมกลุ่มพบปะ), และกิจกรรมทางเลือก (กิจกรรมหลังเสร็จภารกิจส่วนตัว) โดยพบว่า การใช้งานพื้นที่สาธารณะมีความแตกต่างกันตามช่วงวัย เพศ และกิจวัตรประจำวัน มีปัจจัยสำคัญในการใช้งานพื้นที่ ได้แก่ ความคุ้นเคย ความปลอดภัย การเข้าถึงที่สะดวก และสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ กลุ่มผู้สูงอายุที่ยังทำงานเริ่มกิจกรรมในช่วงเช้าถึงสาย ขณะที่กลุ่มที่เกษียณเริ่มใช้พื้นที่ในช่วงสายถึงเย็น โดยช่วงเย็นเป็นเวลาที่มีการใช้งานสูงสุด เช่น การออกกำลังกายและการรวมกลุ่มในพื้นที่กิจกรรมเฉพาะด้าน และยังพบว่าผู้หญิงมักเดินในเส้นทางคุ้นเคย เช่น ถนนในชุมชนหรือตลาด ระยะเดินส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับการทำงานและจับจ่าย ผู้ชายเลือกเดินในเส้นทางปลอดภัยและพลุกพล่านน้อยกว่า โดยระยะเดินมักเชื่อมโยงกับการทำงานและการพักผ่อน สำหรับการนั่ง ผู้หญิงมักนั่งเพื่อกิจกรรมทางสังคม ในพื้นที่ใกล้ตลาด ศาลา หรือริมพื้นที่กิจกรรม และพักผ่อนระหว่างการค้าขายในพื้นที่ตลาด ขณะที่ผู้ชายมักนั่งในพื้นที่ส่วนตัว เช่น ใต้ถุนอาคาร หรือ ม้านั่งเดี่ยว และนั่งดูแลร้านค้าในชุมชน

ข้อเสนอแนะจากการศึกษามุ่งเน้นการปรับปรุงพื้นที่สาธารณะให้เหมาะสมกับผู้สูงอายุ โดยคำนึงถึงความหลากหลายในการใช้งานพื้นที่ เช่น การเพิ่มพื้นที่สีเขียว การจัดพื้นที่กิจกรรมเชิงสังคม และการออกแบบพื้นที่ให้รองรับทุกช่วงวัย ซึ่งสามารถส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในระยะยาว และสร้างชุมชนเมืองที่น่าอยู่ในอนาคต

คำสำคัญ: กลุ่มผู้สูงอายุ, เมื่อนำอยู่สำหรับผู้สูงอายุ, หลักการออกแบบที่เกี่ยวข้องกับทุกคน, สูงวัยแบบแอคทีฟ, พื้นที่สาธารณะ

¹ นักศึกษา คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาการออกแบบชุมชนเมือง มหาวิทยาลัยศิลปากร, โทรศัพท์ 0957742251, อีเมล

archpp.phongklee@gmail.com

Master of Architecture (Urban Design), Faculty of Architecture, Silpakorn University, Tel. 0957742251, E-mail archpp.phongklee@gmail.com

Abstract

This research aims to study and analyze the patterns of public space usage by elderly individuals in high-density urban communities. The case study focuses on the BONKAI Housing Community in Bangkok. The study explores the behaviors and needs of elderly residents to understand the physical and environmental factors that support their well-being. It also proposes strategies for developing public spaces that meet the needs of the elderly in the context of low-income urban communities.

The findings categorize space usage activities into three types: essential activities (routines and work), social activities (group gatherings), and optional activities (activities after completing personal tasks). The study found that public space usage varies by age, gender, and daily routines. Key factors influencing space usage include familiarity, safety, accessibility, and appropriate facilities for the elderly. Working elderly individuals begin activities in the morning through noon, while retired individuals use public spaces from late morning to evening. The evening hours are when public space usage is highest, including exercise and group activities in designated areas. The study also found that women walk along familiar routes, such as community streets or markets, mostly for work and shopping. Men prefer safer, less crowded routes, typically linking walking to work and relaxation. In terms of seating, women often sit for social activities in areas near markets, pavilions, or activity spaces, while men prefer private spaces such as under-building areas or individual benches, where they often oversee their shops.

The study recommends improving public spaces to better suit the elderly by considering the diversity of space usage, such as adding green areas, creating social activity zones, and designing spaces that accommodate all age groups. These improvements can enhance the quality of life for elderly residents in the long term and contribute to creating more livable urban communities.

KEY WORD: ELDERLY, AGE-FRIENDLY CITIES, UNIVERSAL DESIGN, ACTIVE AGEING, PUBLIC SPACE

บทนำ

ประเทศไทยได้เข้าสู่การเป็นสังคมสูงวัย (Aged Society) มาตั้งแต่ปีพ.ศ. 2548 เป็นต้นมาโดย 1 ใน 10 ของประชากรไทยเป็นประชากรมีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ขณะนี้ประเทศไทยเข้าสู่รูปแบบของ “สังคมสูงวัยโดยสมบูรณ์” (Complete Aged Society) ในปีพ.ศ. 2564 ที่ผ่านมาแล้ว ประชากรสูงวัยจะเพิ่มขึ้นถึง 1 ใน 5 และกำลังเตรียมพร้อมสู่ “สังคมสูงวัยระดับสุดยอด” (Super Aged Society) ภายในปีพ.ศ. 2578 หรือเร็วกว่านั้น ซึ่งประมาณการว่าจะมีประชากรสูงวัยเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 30 ของจำนวนประชากรทั้งหมด (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2558) ในอนาคตสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคม โครงสร้างประชากรที่มีจำนวนประชากรสูงวัยที่ต้องการการดูแลและการพึ่งพา ทั้งยังมีแนวโน้มการเกษียณงานที่ช้าลง ยังคงผลักดันให้กลุ่มผู้สูงอายุยังอยู่ในสังคมที่พึ่งพาตนเองยาวนานขึ้น ส่งผลให้รูปแบบกิจกรรมในสังคมและพื้นที่สาธารณะที่จำเป็นต้องเตรียมการเพื่อรับมือกับปัญหาและความท้าทายต่างๆที่จะตามมา

กลุ่มผู้สูงอายุควรเป็นกลุ่มที่ควรส่งเสริมให้มีชีวิตในเมืองได้อย่างคล่องตัว สะดวกสบาย มีความเท่าเทียมในการเข้าถึงทรัพยากร ลดการพึ่งพา การเตรียมความพร้อมในเรื่องของสภาพแวดล้อมและการดูแลสุขภาพของกลุ่มผู้สูงอายุจึงเป็นสิ่งสำคัญที่สามารถพัฒนาและสนับสนุนการเจริญเติบโตอย่างยั่งยืนของเมืองไปพร้อมกันกับกลุ่มผู้สูงอายุที่กำลังก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัยในอนาคตบริบทของเมืองที่มีการเจริญเติบโตอย่างก้าวกระโดดสามารถส่งผลต่อผู้อยู่อาศัยโดยรอบ ทั้งการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของพื้นที่ การใช้งานที่เปลี่ยนแปลงไป หรือการจำกัดการใช้งานที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงความเคยชิน ความแออัดของกลุ่มคนที่เพิ่มมากขึ้น กลุ่มคนใหม่ๆเข้ามาในพื้นที่ ทำให้การเชื่อมต่อของผู้คนที่ต่างออกไป ทั้งยังมีรูปแบบของข่าวสารเทคโนโลยีที่หมุนอย่างรวดเร็ว ผู้สูงอายุบางกลุ่มอาจไม่คุ้นเคยกับการใช้งาน ทำให้พวกเขาไม่สามารถเข้าถึงบริการเหล่านี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การเคหะชุมชนขอนแก่น เป็นโครงการนำร่องในการศึกษาแนวทางและความเป็นไปได้ในการจัดทำโครงการฟื้นฟูชุมชนเมือง ตามแผนพัฒนาเมืองและยุทธศาสตร์ของภาครัฐ (การเคหะแห่งชาติ, 2565) เป็นที่ตั้งของโครงการที่อยู่อาศัยของการเคหะชุมชน ของกลุ่มที่มีรายได้น้อย ให้สามารถเข้าถึงที่อยู่ในเมืองสร้างความสมดุลระหว่างแหล่งงาน ลดความเหลื่อมล้ำ รองรับความหลากหลาย และความผสมผสานของกลุ่มรายได้ในเมือง ซึ่งสามารถนำมาวิเคราะห์ในปัจจุบันต่อเนื่องได้ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มผู้สูงอายุในเมืองที่อยู่อาศัย บนพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบตลอดเวลา นำไปสู่การศึกษารูปแบบการใช้พื้นที่สาธารณะของกลุ่มผู้สูงอายุผ่านพื้นที่ชุมชนเมือง จึงช่วยส่งเสริมให้เห็นถึงลักษณะรูปแบบความเป็นอยู่ รูปแบบกิจกรรม และลักษณะการเข้าถึงสังคมของกลุ่มผู้สูงอายุในเมือง ทั้งยังทำให้ทราบถึงขีดข้อจำกัดความสามารถทางร่างกายตามวัย และแนวทางการเสริมสร้างกำลังใจให้ผู้สูงอายุให้อยู่สังคมได้อย่างปกติสุข เป็นการเตรียมความพร้อมและวางแผนในการพัฒนาสภาพแวดล้อมของเมืองให้สามารถรองรับกลุ่มวัยทำงานที่กำลังก้าวเข้าสู่กลุ่มผู้สูงอายุในอนาคตได้เท่าเทียมต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาลักษณะทางกายภาพของพื้นที่สาธารณะและสิ่งอำนวยความสะดวกที่มีสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุในพื้นที่ที่อาศัยอยู่ในเขตชุมชนเมือง
2. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์รูปแบบการใช้พื้นที่สาธารณะของกลุ่มผู้สูงอายุในพื้นที่ที่อาศัยอยู่ในเขตชุมชนเมือง

ทบทวนวรรณกรรม

ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมและวิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และกรณีศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเมือง เพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่สังคมสูงวัย โดยสรุปสาระสำคัญดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับสังคมสูงวัย (Ageing Society) สังคมกำลังเผชิญกับการเพิ่มขึ้นของประชากรสูงวัย ซึ่งมีผลกระทบโดยตรงต่อเศรษฐกิจและโครงสร้างสังคม ความท้าทายคือการออกแบบและพัฒนาสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับความต้องการในแต่ละช่วงวัย เช่น ผู้สูงอายุวัยต้น (60-69 ปี) ที่ยังคงมีความสามารถในการใช้ชีวิตอย่างอิสระ ไปจนถึงวัยปลาย (80 ปีขึ้นไป) ที่ต้องการการดูแลอย่างใกล้ชิด
2. เมืองที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ (Age-Friendly Cities) แนวทางการออกแบบเมืองต้องสอดคล้องกับหลักเกณฑ์ขององค์การอนามัยโลก (WHO) ที่เน้นการสร้างความเท่าเทียมในการเข้าถึงบริการและทรัพยากร 8 ด้าน เช่น ระบบขนส่ง การสนับสนุนสุขภาพ และการมีส่วนร่วมทางสังคม เมืองที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุควรส่งเสริมให้ประชากรทุกกลุ่มสามารถใช้ชีวิตได้อย่างสะดวก ปลอดภัย และมีส่วนร่วมในสังคม
3. แนวคิดของ Jan Gehl (Making Cities for People) การออกแบบเมืองควรให้ความสำคัญกับการใช้พื้นที่สาธารณะในการสร้างปฏิสัมพันธ์และประสบการณ์ชีวิต เช่น พื้นที่สำหรับการเดิน การนั่ง และการพักผ่อน ซึ่งช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ในชุมชน ขนาดของพื้นที่ ระยะทาง และคุณภาพของสิ่งแวดล้อมส่งผลต่อการรับรู้และการใช้งานพื้นที่ของผู้คน

"สังคมสูงวัย" สะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่ผู้สูงอายุมีบทบาทสำคัญในอนาคต การสร้างเมืองที่เป็นมิตรแก่ผู้สูงอายุผ่านพื้นที่สาธารณะ เพื่อให้พวกเขาสามารถใช้ชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ โดยแนวทางการออกแบบและจัดการเมืองให้เหมาะสมกับผู้สูงอายุ โดยมีประเด็นสำคัญคือการไม่แยกกลุ่มผู้สูงอายุออกจากพื้นที่เมือง ซึ่งแนวทางนี้นำไปสู่การเป็นเมืองสูงวัยอย่างยั่งยืน คือเมืองที่ปลอดภัยมีพื้นที่ที่เอื้อต่อการปฏิสัมพันธ์สะดวกในการเข้าถึง และสร้างประสบการณ์สังคมในพื้นที่สาธารณะในเมืองใหญ่ เปิดโอกาสให้เกิดรูปแบบกิจกรรมที่หลากหลาย ซึ่งสามารถจำแนกประเภทของกิจกรรม ได้ดังต่อไปนี้

1. กิจกรรมจำเป็น เช่น การสัญจร การเดินเท้า
2. กิจกรรมทางเลื้อย เช่น การออกกำลังกาย
3. กิจกรรมเชิงสังคม เช่น การนั่งพัก การหยุดยืนชั่วคราว

ช่วงเวลาการใช้งานพื้นที่สาธารณะของผู้สูงอายุมีผลต่อรูปแบบการใช้งานในพื้นที่สาธารณะ โดยช่วงเวลาการใช้งานในแต่ละช่วงแสดงให้เห็นถึงเหตุและผลในการเลือกพื้นที่ใช้งาน เช่น การออกกำลังกายในช่วงเช้า พักผ่อนในช่วงบ่าย และพูดคุยในช่วงเย็น แสดงถึงความสำคัญของการออกแบบพื้นที่ให้ตอบโจทย์ความ

ต้องการที่หลากหลาย การพัฒนาเมืองที่ส่งเสริมทั้งสุขภาพกายและใจของผู้สูงวัยจึงเป็นพื้นฐานของการสร้างสังคมที่ยั่งยืนและเท่าเทียม โดยรูปแบบการใช้งานพื้นที่สาธารณะของผู้สูงวัยสามารถสรุปได้ดังนี้

1. การเข้าถึงพื้นที่ผ่านการเดิน : การสร้างเส้นทางเดินที่สะดวกและปลอดภัย ระยะทางเหมาะสมไม่เกิน 400 เมตร พร้อมวัสดุที่ช่วยเพิ่มความมั่นใจและแรงจูงใจในการเดิน
2. การใช้งานพื้นที่ผ่านการยืนและการนั่ง : การจัดพื้นที่พักผ่อน เช่น ลานใต้ร่มไม้หรือที่นั่งสาธารณะใน ระยะห่างเหมาะสม (ทุก 9.5 เมตร) ช่วยลดความเหนื่อยล้าและสนับสนุนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม
3. ทิศทางสายตาและการได้ยิน : การออกแบบพื้นที่ที่มองเห็นชัดเจน มีพืชพันธุ์สีสดใส เสียงสงบ เช่น เสียงดนตรีหรือธรรมชาติ ส่งเสริมบรรยากาศการสื่อสารและควมมีชีวิตชีวา
4. ความน่าอยู่ : เมืองที่ปลอดภัย สร้างประสบการณ์ดีทั้งด้านจิตใจและสังคม ด้วยสิ่งแวดล้อมที่สบายและเหมาะสมกับวิถีชีวิตของผู้สูงวัย

การพัฒนาสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตร ทั้งภายในและภายนอกอาคาร ช่วยสนับสนุนสุขภาพกายและใจของผู้สูงอายุ ให้สามารถใช้ชีวิตได้อย่างสะดวก ปลอดภัย และมีความสุข รวมถึงการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกในที่อยู่อาศัย การส่งเสริมความรู้สึกเติมเต็ม การมีส่วนร่วมทางสังคม และการเข้าถึงบริการและข้อมูลที่เหมาะสม เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตในชุมชนเมืองอย่างยั่งยืน

วิธีการศึกษา

1. การเลือกพื้นที่ศึกษา อ้างอิงมาจากฐานข้อมูลที่ว่า ประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมสูงอายุอย่างรวดเร็ว ซึ่งทำให้ต้องพัฒนาพื้นที่อยู่อาศัยที่รองรับทุกกลุ่มรายได้โดยเฉพาะผู้มีรายได้น้อยที่อาศัยในย่านเศรษฐกิจ โครงการการเคหะแห่งชาติ พื้นที่การเคหะชุมชนบ่อนไก่ ได้รับการออกแบบเพื่อให้ประชาชนมีที่อยู่อาศัยพร้อมสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับกลุ่มมีรายได้น้อยในเมือง โดยมีการฟื้นฟูเมืองและปรับปรุงพื้นที่อยู่อาศัยให้เหมาะสมกับทุกกลุ่ม ทั้งยังเป็นพื้นที่ที่มีแนวโน้มการเติบโตและการพัฒนา ของพื้นที่สูง ทั้งยังมีสัดส่วนประชากรสูงอายุสูงขึ้นในทุกๆปี
2. กระบวนการเก็บข้อมูลของผู้สูงวัย โดยจำแนกประเภทของกลุ่มผู้สูงอายุ โดยแบ่งกลุ่มผู้สูงอายุตามช่วงเกณฑ์อายุ 3 ช่วง คือ ผู้สูงอายุวัยต้น อายุ 60-69 ปี, ผู้สูงอายุวัยกลางอายุ 70-79 ปี และผู้สูงอายุวัยปลาย อายุ 80 ปีขึ้นไป รวมถึงข้อมูลทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับการเดิน และการนั่ง อ้างอิงตามช่วงเวลาที่ทำกิจกรรม และการสัมผัสตัวอย่างผู้สูงอายุในพื้นที่ เพื่อสอบถามข้อมูลในเชิงลึก ถึงทัศนคติและความติดเห็นของผู้สูงอายุ
3. กระบวนการเก็บข้อมูลในด้านการใช้งานของผู้สูงวัย โดยประเภทของกิจกรรมบนพื้นที่สาธารณะที่แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ กิจกรรมจำเป็น การสัญจร การเดิน หรือยานพาหนะ, กิจกรรมทางเลือก การออกกำลังกาย และกิจกรรมเชิงสังคม การรวมกลุ่ม การนั่งพูดคุยเพื่อพบปะสังสรรค์
4. แนวทางการวิเคราะห์ข้อมูล โดยการแบ่งชุดข้อมูลออกเป็นชั้น ปฐมภูมิ การวิเคราะห์ข้อมูลเริ่มจากศึกษาเชิงกายภาพ เช่น แผนที่และผังอาคาร และชั้นทุติยภูมิ วิเคราะห์การใช้งานพื้นที่ผ่านการสำรวจสัมภาษณ์ และข้อมูลเชิงสถิติ เพื่อนำมาพัฒนาแนวทางปรับปรุงพื้นที่สาธารณะให้ตอบสนองต่อความต้องการของผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน.

ผลการศึกษา

1. การเคหะชุมชนบ่อนไก่ กรุงเทพมหานคร

ข้อมูลสถิติประชากรวัยอายุ โดยแยกตามจำนวนประชากรที่มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านจังหวัด กรุงเทพมหานคร เขตปทุมวัน แขวงลุมพินี เมื่อเปรียบเทียบข้อมูลย้อนหลัง 5 ปี ตั้งแต่ปี 2563 พบว่า จำนวนประชากรในพื้นที่เขตปทุมวัน ลดลงอย่างต่อเนื่องเฉลี่ยปีละร้อยละ 0.70-1.75 ขณะเดียวกันกลุ่มผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นเฉลี่ยปีละร้อยละ 2 ส่วนสัดส่วนของประชากรวัยแรงงานและเด็กวัยแรกเกิดลดลงอย่างชัดเจน แม้ข้อมูลดังกล่าวจะไม่ครอบคลุมกลุ่มประชากรแฝง แต่สามารถสะท้อนให้เห็นโครงสร้างและแนวโน้มของประชากรในพื้นที่ได้

ที่ตั้งและอาณาเขตชุมชนการเคหะบ่อนไก่เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยกลุ่มของผู้ใช้แรงงานอยู่ใกล้แหล่งงาน ใจกลางเมืองพื้นที่พาณิชย์กรรมหนาแน่นย่านเศรษฐกิจหลักของกรุงเทพมหานคร เขตปทุมวัน เป็นโครงการภายใต้การดูแลของการเคหะแห่งชาติ เริ่มในปี 2519 เพื่อปรับปรุงพื้นที่เสื่อมโทรมและหนาแน่น โดยอพยพชาวชุมชนและจัดสร้างแฟลตสำหรับผู้อยู่อาศัย 1 ครอบครัวต่อ 1 หน่วย กลุ่มผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่เป็นผู้มีรายได้น้อยที่ต้องการอยู่อาศัยใกล้แหล่งงานในเมือง ชุมชนมีความสัมพันธ์ในแง่ของการช่วยเหลือและพึ่งพากัน โครงการตั้งอยู่บนที่ดินเช่าจากสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ โดยเริ่มจากพื้นที่ 110 ไร่ และลดลงเหลือ 39 ไร่ในปัจจุบัน อาคารภายในโครงการมีอายุ 30-58 ปี ซึ่งเผชิญปัญหาอาคารทรุดโทรม ความแออัด และขาดแคลนสาธารณูปโภค การพัฒนาพื้นที่จึงมุ่งปรับปรุงพื้นที่ให้เหมาะสมและเพิ่มประสิทธิภาพการใช้งาน การพัฒนามุ่งเน้นการจัดการที่อยู่อาศัยราคาอย่างเหมาะสมสำหรับผู้มีรายได้น้อยและกลุ่มเปราะบาง พร้อมปรับโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับความเปลี่ยนแปลงของเมือง โดยเฉพาะการออกแบบพื้นที่ให้เหมาะสมกับผู้สูงอายุ เช่น พื้นที่ส่วนกลางสำหรับกิจกรรม บริการสุขภาพที่เข้าถึงง่าย และสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการใช้ชีวิตอย่างอิสระ เพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตของทุกกลุ่มในชุมชน.

ศักยภาพทางกายภาพ การเคหะชุมชนบ่อนไถ่มีการจัดการพื้นที่ในรูปแบบเฉพาะ โดยแบ่งพื้นที่ออกเป็นกลุ่มอาคารพักอาศัย ย่านบ้านเดี่ยว และพื้นที่สาธารณูปโภค รวมถึงการเข้าถึงระบบขนส่งสาธารณะได้ง่าย อย่างไรก็ตาม พื้นที่ยังเผชิญปัญหาความแออัด การจราจรหนาแน่น และการใช้งานพื้นที่ไม่เต็มศักยภาพ เช่น พื้นที่ส่วนหย่อมที่ขาดการดูแลและบางส่วนกลายเป็นพื้นที่รกร้าง

ศักยภาพสภาพแวดล้อมภายในโครงการ พื้นที่ส่วนกลางในชุมชนบ่อนไถ่มีทั้งพื้นที่สีเขียว พื้นที่กิจกรรมนันทนาการ และพื้นที่จอดรถ แต่ขาดการบำรุงรักษาและการพัฒนาที่ต่อเนื่อง ส่งผลให้บางพื้นที่ไม่ได้ใช้งานอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น พื้นที่สีเขียวที่ถูกปล่อยทิ้งร้าง และพื้นที่จอดรถที่ไม่เพียงพอหรือมีสภาพเสื่อมโทรม

ศักยภาพทางเศรษฐกิจ สังคมและชุมชน ชุมชนบ่อนไถ่มีความสัมพันธ์ทางสังคมที่แน่นแฟ้นระหว่างผู้อยู่อาศัย มีตลาดและร้านค้าภายในที่สร้างเศรษฐกิจชุมชน รวมถึงกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพและความสัมพันธ์ เช่น ชมรมผู้สูงอายุและโครงการฝึกอบรมด้านอาชีพ อย่างไรก็ตาม ความแออัดและความเสื่อมโทรมของบางพื้นที่อาจลดทอนคุณภาพชีวิต

ศักยภาพทางนโยบายและการพัฒนาเมือง โครงการบ่อนไถ่มีความสำคัญตามแผนยุทธศาสตร์การอยู่อาศัย 20 ปีของการเคหะแห่งชาติ โดยมุ่งสร้างความสมดุลระหว่างแหล่งงานและที่อยู่อาศัย รองรับการพัฒนาตัวของกลุ่มวัยทำงานและผู้สูงอายุ อีกทั้งเชื่อมโยงกับแผนการพัฒนาเมือง เช่น การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานและพัฒนาที่อยู่อาศัยราคาอย่างเหมาะสมสำหรับผู้มีรายได้น้อย

ศักยภาพในการพัฒนาเพื่อรองรับผู้สูงอายุ พื้นที่ส่วนกลาง เช่น ลานกีฬา ศาลาประชาคม และพื้นที่โล่งระหว่างอาคาร มีศักยภาพในการปรับปรุงให้เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ เช่น การเพิ่มทางลาด แสงสว่าง และบริการสุขภาพ นอกจากนี้ การพัฒนาศูนย์นันทนาการและกิจกรรมเฉพาะ เช่น โยคะ ดนตรี และการดูแลสุขภาพแบบเคลื่อนที่ ช่วยส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในชุมชน

การใช้งานพื้นที่สาธารณะของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุในชุมชนใช้พื้นที่สาธารณะหลากหลาย เช่น การพูดคุยในพื้นที่ที่คึกคัก เช่น ใต้ถุนอาคาร โกดังร้านค้า และลานกิจกรรม รวมถึงการทำกิจกรรมเบา ๆ เช่น การเดินแอโรบิกและเล่นหมากรุกในช่วงบ่ายถึงเย็น โดยพื้นที่ที่ได้รับความนิยมมักเป็นจุดที่มีร่มเงาและสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัย ทั้งนี้ ความเสื่อมโทรมของบางพื้นที่ เช่น ทางเดินและพื้นที่ที่รกร้าง เป็นอุปสรรคที่ควรได้รับการแก้ไขเพื่อสนับสนุนการใช้งานที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ

2. การวิเคราะห์แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์

จากการสำรวจและสัมภาษณ์ผู้สูงอายุในชุมชนบ่อนไก่ พบว่ากลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่เป็นหญิง (70%) โดยอยู่ในช่วงวัยต้น (60-69 ปี) และวัยกลาง (70-79 ปี) เป็นหลัก ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังคงทำงานเพื่อเลี้ยงชีพและครอบครัว (60%) เช่น ค้าขายภายในชุมชน ขณะที่อีก 40% เป็นกลุ่มเกษียณอายุ แม้ชุมชนจะมีชมรมผู้สูงอายุ แต่มีผู้เข้าร่วมเพียง 20% สะท้อนถึงความคุ้นชินในการใช้พื้นที่ในรูปแบบเดิม

การใช้งานพื้นที่สาธารณะ ผู้สูงอายุมักใช้งานพื้นที่ใกล้ที่อยู่อาศัย เช่น ใต้ถุนอาคาร ร้านค้า ตลาด และศาลา กิจกรรมที่ทำมีทั้งการเดินจับจ่าย พูดคุยพักผ่อน รวมถึงการเข้าร่วมกิจกรรมชมรมหรือออกกำลังกายในลานกิจกรรม ช่วงเวลาที่ใช้งานมากที่สุดคือเช้าและเย็น โดยระยะเวลาใช้งานเฉลี่ยอยู่ที่ 2-4 ชั่วโมงต่อครั้ง และผู้สูงอายุส่วนใหญ่ใช้พื้นที่สาธารณะวันละ 2 ครั้ง

รูปแบบการใช้งานพื้นที่ ผู้สูงอายุมักเลือกเส้นทางหรือพื้นที่ที่คุ้นเคย เช่น ถนนปลูกจิตและตลาดในชุมชน ระยะทางที่เดินส่วนใหญ่ไม่เกิน 500 เมตร โดยกลุ่มวัยต้นสามารถเดินได้ไกลกว่ากลุ่มวัยปลาย สำหรับกิจกรรมการนั่ง แบ่งออกเป็นการนั่งพักผ่อนส่วนตัว การนั่งพบปะพูดคุย และการนั่งทำกิจกรรมเฉพาะ เช่น ค้าขายหรือเล่นหมากรุก

ความคาดหวังและปัญหาที่พบ พื้นที่ที่ได้รับความนิยมมักเป็นบริเวณที่มีความคุ้นเคย เช่น ศาลาประชาคมและตลาด อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุพบปัญหาในพื้นที่ เช่น ทางเดินและฟุตบอลที่มีสิ่งกีดขวาง พื้นที่ที่ขยะที่ไม่ได้รับการจัดการ รวมถึงการบุกรุกของคอนกรีตในพื้นที่ส่วนกลาง คำแนะนำที่ได้รับคือการปรับปรุงทางเดิน พื้นที่ส่วนกลาง และการเพิ่มพื้นที่กิจกรรมที่เหมาะสม เช่น ม้านั่งที่มีร่มเงาและศูนย์กิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุ เพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้อยู่อาศัยในชุมชนบ่อนไก่อย่างยั่งยืน

สรุปผลการศึกษา

1. การใช้งานพื้นที่สาธารณะของกลุ่มผู้สูงอายุจำแนกตามเพศ สามารถสรุปได้ดังนี้

ผู้สูงอายุชาย มักจะใช้งานพื้นที่สาธารณะเพื่อกิจกรรมทางสังคม เช่น การพบปะเพื่อนบ้าน การนั่งเล่นหรือพูดคุยในที่ร่มใกล้กับร้านค้าและตลาด รวมทั้งกิจกรรมเบาๆ เช่น การเดินเล่นหรือออกกำลังกายเบาๆ ตามทางเดินที่สะดวกและปลอดภัย

ผู้สูงอายุหญิง มีแนวโน้มที่จะใช้งานพื้นที่สาธารณะในลักษณะที่มุ่งเน้นกิจกรรมสังคมและการดูแลสุขภาพ เช่น การเดินเล่นในสวนสาธารณะหรือร่วมกิจกรรมกลุ่มที่ช่วยส่งเสริมสุขภาพ โดยจะเลือกพื้นที่ที่มีความสงบและมีความสะดวกในการนั่งพัก เช่น บริเวณที่มีร่มเงาหรือใกล้กับพื้นที่ทำกิจกรรมทางสังคม

2. ศักยภาพพื้นที่สาธารณะภายในชุมชน พื้นที่สาธารณะในชุมชนมีศักยภาพที่หลากหลายในการรองรับกิจกรรมของผู้สูงอายุ ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

พื้นที่เปิดโล่ง มีศักยภาพในการใช้งานสำหรับกิจกรรมต่างๆ เช่น การออกกำลังกายเบาๆ หรือการนั่งพักผ่อนภายใต้ร่มเงา แต่มีข้อจำกัดในด้านการบำรุงรักษาและความสะอาด

พื้นที่ที่มีสิ่งอำนวยความสะดวก ศาลาพักผ่อนหรือพื้นที่จัดกิจกรรม มีศักยภาพในการส่งเสริมกิจกรรมทางสังคมและสุขภาพของผู้สูงอายุ เช่น การพูดคุยกับเพื่อนบ้าน หรือการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม แต่บางพื้นที่อาจขาดการออกแบบที่เอื้อต่อการเข้าถึงของผู้สูงอายุ

การเชื่อมโยงพื้นที่ พื้นที่สาธารณะบางแห่งยังขาดความเชื่อมโยงที่ดีระหว่างพื้นที่ต่างๆ ซึ่งส่งผลให้การเดินทางหรือการเข้าถึงพื้นที่เหล่านี้เป็นเรื่องยากสำหรับผู้สูงอายุ

3. รูปแบบการใช้พื้นที่สาธารณะของชุมชน

ผู้สูงอายุในชุมชนมีรูปแบบการใช้พื้นที่ที่แตกต่างกันไปตามลักษณะกิจกรรม ความคุ้นเคย และความสะดวกในการเข้าถึงพื้นที่ ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

กิจกรรมสังคม ผู้สูงอายุมักเลือกใช้พื้นที่ที่ใกล้กับแหล่งบริการหรือแหล่งพบปะ เช่น บริเวณร้านค้า ตลาด หรือศาลาพักผ่อน เพื่อพูดคุยและทำกิจกรรมทางสังคมกับเพื่อนบ้าน

กิจกรรมเพื่อสุขภาพ บางพื้นที่ได้รับการใช้เพื่อกิจกรรมทางสุขภาพ เช่น การเดินเล่นในสวนสาธารณะ หรือการทำกิจกรรมเบาๆ เช่น โยคะและการออกกำลังกายเพื่อส่งเสริมสุขภาพ โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ลานออกกำลังกายหรือทางเดินที่เหมาะสม

พื้นที่พักผ่อน ผู้สูงอายุมักเลือกพื้นที่ที่มีร่มเงาและความสงบเพื่อพักผ่อน เช่น บริเวณใต้ต้นไม้หรือศาลาพักผ่อนที่สะดวกในการนั่งพักและหลีกเลี่ยงแดดจัด

การเคลื่อนไหวในพื้นที่ การเดินทางภายในชุมชนเป็นส่วนสำคัญในการใช้งานพื้นที่สาธารณะ ผู้สูงอายุมักเลือกเส้นทางที่สะดวกและปลอดภัย โดยมักหลีกเลี่ยงเส้นทางที่ไม่คุ้นเคยหรือมีอุปสรรคทางกายภาพ

4. รูปแบบกิจกรรมของกลุ่มผู้สูงอายุ

การศึกษาในรูปแบบการใช้งานพื้นที่สาธารณะของผู้สูงอายุในชุมชนแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมในชีวิตประจำวันและโครงสร้างทางกายภาพของพื้นที่ ซึ่งมีหลากหลายประเภทขึ้นอยู่กับความต้องการส่วนบุคคล และลักษณะของพื้นที่สาธารณะที่มีในชุมชน ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้:

กิจกรรมทางสังคม ผู้สูงอายุมีการพูดคุยและพบปะเพื่อนบ้านเป็นกิจกรรมหลักในชีวิตประจำวัน โดยมักจะเลือกสถานที่ที่สะดวกสบายและมีความคุ้นเคย เช่น บริเวณศาลาพักผ่อน หรือรอบๆ ร้านค้า ซึ่งเป็นพื้นที่ที่สร้างโอกาสในการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

กิจกรรมเพื่อสุขภาพ การออกกำลังกายเบาๆ เช่น การเดินเล่นในสวนสาธารณะ หรือการทำโยคะในพื้นที่ที่มีความสงบ ถือเป็นกิจกรรมสำคัญที่ช่วยส่งเสริมสุขภาพ โดยผู้สูงอายุเลือกกิจกรรมที่ไม่หนักเกินไปและสามารถทำได้ในพื้นที่ที่ปลอดภัย

กิจกรรมในกลุ่ม บางครั้งผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม เช่น การทำงานศิลปะ การเต้นรำ หรือกิจกรรมที่ช่วยพัฒนาทักษะและสร้างความบันเทิง ซึ่งมักจัดในพื้นที่กลางแจ้งหรือในพื้นที่ที่มีอุปกรณ์สำหรับกิจกรรมต่างๆ

กิจกรรมผ่อนคลาย การนั่งพักผ่อนและทำกิจกรรมเบาๆ เช่น การอ่านหนังสือ การนั่งดูผู้คน หรือการสังเกตธรรมชาติ เช่น พืชและสัตว์ในสวนสาธารณะ เป็นกิจกรรมที่ช่วยผ่อนคลายจิตใจ

5. ประเด็นและปัญหาพื้นที่ในแต่ละกิจกรรมของพื้นที่ในชุมชน

การศึกษาประเด็นและปัญหาพื้นที่ในแต่ละกิจกรรมของพื้นที่ในชุมชนพบว่าแต่ละกิจกรรมที่ผู้สูงอายุทำในพื้นที่สาธารณะมีปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบและการใช้พื้นที่ ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

กิจกรรมทางสังคม บางพื้นที่ขาดความสะดวกในการเข้าถึง หรือมีการออกแบบที่ไม่เหมาะสม เช่น การจัดที่นั่งที่ไม่สะดวก หรือพื้นที่ที่มีการเคลื่อนไหวมากเกินไปทำให้ผู้สูงอายุไม่สามารถพบปะสังสรรค์ได้สะดวก ดังนั้น การจัดที่นั่งและพื้นที่สาธารณะควรได้รับการออกแบบเพื่อรองรับกิจกรรมทางสังคมที่มีความสะดวกสบายและเข้าถึงง่ายสำหรับผู้สูงอายุ

กิจกรรมเพื่อสุขภาพ บางแห่งอาจขาดสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับการออกกำลังกาย เช่น ลานออกกำลังกายที่ไม่เหมาะสมหรือมีสิ่งกีดขวาง ซึ่งอาจส่งผลให้ผู้สูงอายุไม่สามารถทำกิจกรรมเพื่อสุขภาพได้อย่างเต็มที่ ดังนั้น พื้นที่ควรได้รับการออกแบบให้เหมาะสมกับการทำกิจกรรมทางกายภาพ เช่น ทางเดินที่ราบเรียบและการจัดสรรพื้นที่ออกกำลังกายที่ปลอดภัย

กิจกรรมในกลุ่ม การขาดพื้นที่เพียงพอสำหรับการทำกิจกรรมกลุ่ม เช่น การจัดการประชุมหรือการทำงานกลุ่ม ซึ่งอาจทำให้ไม่สามารถจัดกิจกรรมร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น การออกแบบพื้นที่สาธารณะควรมีพื้นที่ที่สามารถรองรับกิจกรรมกลุ่มได้ เช่น ศาลาเปิดที่มีขนาดเหมาะสมและมีสิ่งอำนวยความสะดวกที่สนับสนุนกิจกรรมกลุ่ม

กิจกรรมผ่อนคลาย พื้นที่บางแห่งอาจไม่เอื้ออำนวยต่อการนั่งพักผ่อน เช่น ขาดร่มเงาหรือพื้นที่ที่เงียบสงบ ซึ่งอาจทำให้ผู้สูงอายุไม่สามารถพักผ่อนได้อย่างเต็มที่ ดังนั้น การจัดหาพื้นที่สำหรับพักผ่อนควรคำนึงถึงความความสะดวกสบาย เช่น การจัดวางที่นั่งในจุดที่มีร่มเงาและมีความสงบ

ประเด็นและปัญหาพื้นที่ในแต่ละกิจกรรมของพื้นที่ในชุมชน มักเกี่ยวข้องกับการออกแบบพื้นที่ที่ไม่เหมาะสมกับความต้องการของผู้สูงอายุ และต้องการการปรับปรุงเพื่อให้รองรับกิจกรรมที่หลากหลายและสะดวกสบายมากขึ้น

6. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการพัฒนาพื้นที่สาธารณะในชุมชนสำหรับผู้สูงอายุสามารถสรุปได้ดังนี้

การออกแบบพื้นที่ที่เหมาะสม ควรมีการออกแบบที่นั่งและพื้นที่ให้สะดวกและเหมาะสมกับการใช้งานของผู้สูงอายุ เช่น การเพิ่มที่นั่งในจุดที่มีร่มเงาและใกล้กับพื้นที่ที่มีกิจกรรมทางสังคม การจัดทำทางเดินที่ราบเรียบและไม่มีอุปสรรคเพื่อความสะดวกในการเดิน

การเพิ่มสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับกิจกรรมสุขภาพ พื้นที่ควรมีสิ่งอำนวยความสะดวกที่รองรับกิจกรรมเพื่อสุขภาพ เช่น ลานออกกำลังกายที่ปลอดภัยและเหมาะสม หรือเส้นทางเดินที่ไม่ขรุขระเพื่อการเดินและการออกกำลังกายเบาๆ

การจัดพื้นที่สำหรับกิจกรรมกลุ่ม ควรมีพื้นที่ที่สามารถรองรับกิจกรรมกลุ่ม เช่น ศาลาพักผ่อนที่มีขนาดเพียงพอและสามารถใช้ทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่นได้ รวมทั้งเพิ่มพื้นที่สำหรับกิจกรรมทางสังคม เช่น การจัดการประชุมหรือการทำงานกลุ่ม

การสร้างพื้นที่พักผ่อนที่เหมาะสม การจัดหาพื้นที่พักผ่อนในจุดที่เหมาะสม เช่น ใต้ร่มไม้ หรือในสวนที่มีธรรมชาติ จะช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถผ่อนคลายได้อย่างเต็มที่

เอกสารอ้างอิง

กฤช เพิ่มทันจิตต์. (2536). ทฤษฎีและแนวความคิดเกี่ยวกับกระบวนการเกิดเป็นเมือง. กรุงเทพฯ: ศรีเอทีพี พับลิชชิ่ง.

การเคหะแห่งชาติ. (2565). การศึกษาแนวทางและความเป็นไปได้ในการจัดทำโครงการฟื้นฟูชุมชนเมืองตามแผนพัฒนาเมืองและยุทธศาสตร์ของภาครัฐ. กรุงเทพฯ: เปเปอร์เมท.

ดารณี ถวิลพิพัฒน์กุล. (2539). กระบวนการเป็นเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศกำลังพัฒนา = URBANIZATION AND SOCIAL CHANGE IN DEVELOPING COUNTRIES / ดารณี ถวิลพิพัฒน์กุล. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นพนนท์ ตาปนานนท์. (2550). การฟื้นฟูเมือง URBAN RENEWAL. เอกสารประกอบการประชุมวิชาการการวางแผนภาคและเมือง ประจำปี 2550 (หน้า 7-12). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พลเดช เชาวรัตน์. (JUNE 2011). มรดกทางผังเมืองของกรุงเบอร์ลิน URBAN LEGACY OF BERLIN. JOURNAL OF ARCHITECTURAL/PLANNING RESEARCH AND STUDIES (JARS), 8(2), 81-98. เข้าถึงได้จาก [HTTPS://SO02.TCI-THAIJO.ORG/INDEX.PHP/JARS/ARTICLE/VIEW/168612/121323](https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jars/article/view/168612/121323)

พลเดช เชาวรัตน์. (2554). มรดกทางผังเมืองของกรุงเบอร์ลิน URBAN LEGACY OF BERLIN. JOURNAL OF ARCHITECTURAL/PLANNING RESEARCH AND STUDIES (JARS), 81-98. เข้าถึงได้จาก [HTTPS://SO02.TCI-THAIJO.ORG/INDEX.PHP/JARS/ARTICLE/VIEW/168612/121323](https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jars/article/view/168612/121323)